

הגדה תשע"ו

פ"א (2) ס"א

1
פ"א ס"א

לבישת הקיטל בליל הסדר

ברכה על מצות סיפור יציאת מצרים
בהלכות חמץ ומצה (פ"א ה"א) כתב הרמב"ם:
"מצות עשה של תורה לספר הניסים
ונפלאות שנעשו לאבותינו המצרים בליל
חמשה עשר בניסן".

ידועה השאלה מדוע לא מברכים על מצות
סיפור ההגדה, אשר קדשנו במצותיו וצונו
לספר ביציאת מצרים.

החתם סופר מתרץ באופן נפלא, שבשלב זה
עדיין אי אפשר לברך על סיפור יציאת
מצרים כיון שכעת אנחנו עדיין במצרים.
היינו, הלילה הוא ליל הסדר, הכל מסודר,
ובשלב זה של הסדר אנחנו עדיין במצרים,
בעבדים היינו. וכיון שחייב אדם להראות
עצמו כאילו הוא יצא עתה ממצרים, לכן
הברכה על סיפור יציאת מצרים תהיה לפני
שתיית הכוס השניה, ברכת אשר גאלנו וגאל

את אבותינו ממצרים, ומסיימים ברוך אתה
ד' גאל ישראל.

מוסיף החתם סופר שכעין זה מצאנו לגבי
טבילת גר (פסחים ז:), שאת הברכה אשר
קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה הוא מברך
רק לאחר הטבילה, כיון שקודם לכך הוא לא
יכול לומר וצונו, שהרי עדיין אינו בר ישראל.
חו לשון החתם סופר:

מה שמקשין הראשונים למה לא תקנו ברכה
עצונו לספר ביציאת מצרים, ויש מתרצין
שנכלל בברכת אשר גאלנו, ואינו מובן
לכאורה, דלמה אין מברכין עובר לעשייתו,
קודם שמתחילין לספר ההגדה, ויש לומר,
דאיתא בפרק ערבי פסחים (קט"ז), מתחיל
בגנות ומסיים בשבח, עבדים היינו, מתחילה
עובדי עבודה זרה היו אבותינו וכו', והנה,
כמו שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא
יצא ממצרים, כמו כן חייב אדם לראות עצמו
כאילו הוא היה מעובדי עבודה זרה ועבשיו
קרבו המקום לעבודתו, והיום בלילה התחיל
לעבוד השם בתחילה במצוות הנהגות אותו
לילה, והנה מצונו בטבילת גרים שמברכין
לאחר טבילה, מפני שקודם טבילה אינו יכול
לומר וצונו (פסחים ז:), הכי נמי קודם סיפור
יציאת מצרים אינו יכול לומר וצונו, מפני
שעדיין הוא בבחינת כאילו היה מעובדי
עבודה זרה, ולאחר הסיפור שיכול לומר וצונו,
או הוא נכלל בברכת אשר גאלנו.

בפוסקים מובא המנהג שנוהגים ללבוש קיטל בליל הסדר, ונביא
בזאת כמה טעמים למנהג זה.

הט"ז (סימן תעב סק"ג) הביא ב' טעמים לכך, או שזה דרך חירות
ומלכות, או כדי שלא תזוח דעתו עליו מפני השמחה על כן ילבש בגד
מתים.

ב' טעמים אלו הפוכים הם זה מזה בתכלית, והנפקא מינה ביניהם
מביא הט"ז, תהיה לגבי אבל, אם טעם לבישת הקיטל הוא משום שכך
הוא דרך חירות ומלכות, אם כן אבל שהוא בצער לא ילבש קיטל,
אבל אם הטעם כדי שלא תזוח דעתו עליו, לפי זה גם האבל ילבשנו.

ובמה שכתב הט"ז שטעם לבישת הקיטל הוא כדי להזכיר יום
המיתה, צריך להבין מהו הענין שדוקא בליל הסדר זמן חירותינו, דוקא
אז צריך להזכיר יום המיתה.

ונראה לבאר הענין בזה בכמה אופנים.

את תמצית החיים מעבירים לדורות הבאים

הנה אדם היודע ומרגיש שהולך למות בנוהג שבעולם שכותב צוואה
לבניו, נחיצותו של האדם לכתוב צוואה לבניו, הינה הצורך החיוני
שמרגיש כי עליו להעביר את מורשת חייו לדורות הבאים, איננו רוצה
למות ולהישכח מלב האנושות כלא היה, לכן מעוניין להעביר את
תמצית חייו, תמצית המורשת שלו לדורות הבאים.

כן הוא ממש עניינו של חג הפסח בכלל, וליל הסדר בפרט, אנו
צריכים להבין שהאמונה בבורא עולם וזכירת יציאת מצרים זהו
תמצית חייו, זה תמצית המורשת שאנו רוצים להעביר לבנינו אחרינו,
זהו הדבר היחידי שעליו התורה מדברת שצריך להעביר לבנים הלאה
לדורות הבאים, והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור מה זאת ואמרת אליו
כי בחוזה יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים.

זהו עומק הטעם בכך שלובשים את הקיטל, בגד לבן, בליל הסדר
בשביל להזכיר יום המיתה, כי יום המיתה מסמל את הרגע בו האב
מעביר לבנו את הדבר שהכי חשוב לו בחייו, ועבורינו הדבר החשוב
והנחוץ ביותר הוא כל האמונה בבורא עולם כפי שמתגלמת בסיפור
יציאת מצרים.

1

אנו שוכרים את המצה כסמל ללחם העוני שאכלו אבותינו בעבודתם כמצרים. פירוש אחד למושג לחם עוני הוא שאדם עני אינו יודע מהיכן תבוא לו ארוחתו הבאה, ולכן הוא שובר חתיכה ושומר אותה. הרב סולובייצ'יק הציע הסבר אחר למושג לחם העוני אשר אכלו אבותינו במצרים. כאשר אנו מדמיינים את עבודתם של כל בני ישראל במצרים, אנו נוטים לחשוב שכל היהודים נשארו בעול העבודה באופן שווה, אך האמת היא שלא כך היו הדברים. היו דרגות שונות של שיעבוד. היו יהודים שחיו בתנאים טובים יותר, ואחרים שחיו בתנאים טובים פחות. לפי חכמינו, היה אפילו שבט אחד, שבט לוי, שלא שועבד כלל. המשמעות היא שלחלק מהיהודים הייתה גישה לאוכל ולחלק לא. הרב סולובייצ'יק טוען שאלה שהייתה להם גישה לאוכל חלקו את פרוסתם עם יהודים אחרים שהיה להם פחות, ומכאן המושג לחם עוני. אנו שוכרים את המצה ב"חץ" כסמל לחסד שעשו אבותינו עם אחיהם ואחיותיהם למרות התנאים הקשים ביותר שהיו שרויים בהם, וכסמל לסולידריות בין יהודי ליהודי.

1. שכיחת המצה כסמל לסולידריות

(3) קצת
le
13/16

הרב קוק לימד שכאשר אנו חוצים את המצה לשניים, שני החלקים מסמלים שני אופנים של "אכילה יהודית" הבאים לידי ביטוי בליל הסדר. סיבה אחת לאכילה היא פשוט סיפוק הרעב שלנו, אותו צורך ביולוגי מהותי למזון. אך כיהודים יש לנו צורך נוסף שגם הוא מתקשר לאכילה. אנו אוכלים לא רק מתוך צורך אלא כדי להביא להתעלות רוחנית, ולהגביר את המודעות שלנו לפן האצילי והגבוה של עצמנו. אנו מזככים את נשמותינו דרך חוויית הסעודה. בליל הסדר, בפעם הראשונה שבה אנו טועמים מהמצה, בא לידי ביטוי הצורך במזון, סיפוק הרעב. ההלכה דורשת שאת המצה הזו נאכל בתיאבון, ולכן יש להימנע מאכילה בשעות שלפני ליל הסדר. אולם בפעם השנייה שבה אנו טועמים מצה, כאשר אוכלים את האפיקומן, הדבר נעשה בסוף הארוחה, כאשר כבר איננו רעבים, ולכן הוא מסמל את ההזנה הרוחנית.

2. חציית המצה: גוף ונשמה

לפי השקפת היהדות, האכילה היא פעולה שטמון בה פוטנציאל לחוויה רוחנית מעמיקה לאדם. דוגמה טובה לכך היא סעודות החובה בשבתות ובחגים, אשר נוסף על סיפוק צרכינו והעונג הפיזי מהוות מקור לעונג רוחני. כך שכיחת המצה לשניים במחילת ליל הסדר מהווה מעין הצהרה ששני ההיבטים הם בעלי ערך שווה, ושעליהם להיות במצב של איזון זה עם זה. אנו מכירים בצורך הפיזי לתזונה, בעיקר כדי שלעולם לא נשכח את אלה שאין להם די מזון. עלינו לדאוג לספק את צורכיהם באמצעות נתינת צדקה. אך אנו מכירים גם בצורה נעלה יותר של אכילה, שהיא השאיפה לאכול לשם שמים, אכילה כמשהו שמאפשר לנו לעבוד את ה'. באופן זה אנו מעניקים פן של אצילות לחוויות היומיומיות שלנו.

הרב סולובייצ'יק פעם העיר בקשר לכך, שהעולם למד כיצד לקחת את הפעולה הבהמית של האכילה ולהפוך אותה לפעולה אסתטית. אולם אנחנו, היהודים, הצלחנו ללמוד כיצד להפוך פעולה אסתטית ולהעלות אותה לפעולה של קדושה.

רבי שלמה קרליבך הציע לנו תובנה:

מדוע אנו שוכרים את המצה בתחילת ליל הסדר?

מדוע מחזירים לנו הילדים את החתיכה השבורה של המצה בסוף ליל הסדר? האפיקומן, המצה השבורה, מסמל את השבירה שבעולם. יש כל כך הרבה לבבות שבורים... חיים שבורים... דמעות. אנו חיים בעולם של "חץ", של שבר. העולם שבור ועלינו להיות מודעים לכך כדי לתקנו.

אך האם אתם יודעים מי יתקן את העולם? מי יחזיר את השלמות לעולם? ילדינו. ילדינו הם שיביאו חזרה את החלק השבור כדי שהעולם יהיה שלם כשהיה.

3. שכיחת המצה:

ילדינו יתקנו את העולם

(2)

הגדה של פסח

"הא לחמא עניא" — כבר האריכו המפרשים להסביר למה פותח מאמר זה בלשון ארמי. ושמה י"ל ע"פ מה שדרשו במדרש שיה"ש (פ"ג) עה"פ "על משכבי בלילות": "על משכבי בלילות" — זה לילה של מצרים, "בקשתי את שאהבה נפשי" — זה משה, "בקשתיו ולא מצאתיו". ופירושו המפרשים דמדרש זה רומז על ליל הסדר, שלא הזכיר שמו של משה בהגדה (זולתי במקום אחד בודד — "ויאמינו בה' ובמשה עקדו" — שהובא שם אגב גררא). טעם הדבר הוא להדגיש את המושג של "אני ה'" — אני הוא ולא השליח" — שגאולת מצרים היתה אך ורק בכח השי"ת ולא בידי שום אמצעי. והנה, באותו מקום שממעטים משה רבינו, ממעטים גם את המלאכים, שהרי דורשים "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה — אני ולא מלאך". א"כ מוכח שגם את המלאכים יש להוציא ולמעט מגם הגאולה בליל פסח. ואף שבכל שבת מזמינים את המלאכים ("בואכם לשלום מלאכי השלום") להשתתף עמנו, מ"מ בליל פסח בדווקא אין מזמינים אותם לבוא לחוג עמנו את הסדר, כדי שלא יעלה על הדעת ששם מלאך ה' שותף עם הקב"ה בגאולת מצרים. ולכן, בתחלת הסדר כשתקנו חז"ל להזמין את העניים ליכנס ולקחת חלק בסדר הלילה ("כל דכפין ייתי ויכול"), תקנו לומר את ההזמנה בלשון ארמי דווקא, שהרי איתא בגמ' (שבת יב:) שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי.

מה נשתנה

שאלת חכם חצי תשובה:

השאלה היא אחד מעיקרי החכמה, והיא היא הדרך המובילה לברור תהלכה וליבונה. רק ע"י תשובה לשאלה נכונה ויישוב קושיא, יורדים לדי עמקה של הלכה. עקרי החדושים נולדים ע"י שלא עוברים שום ענין בלי התבוננות. אף אם נראה הדבר כפשוט ומובן, פותחים שערי חכמה ע"י שאלה.

החוקר דבר לאמתו, יעמוד גם על חכמה הטמונה בדבר שבמבט ראשון היה נראה פשוט, וימצא בו טעמים שלא נשערו ודרכים חדשות נסללות לפניו. ככל שהגיע האדם למדרגה רמה, גבולות ה"פשוט" ו"שאינו פשוט" בטלים לפניו. שימת הלב לקטנות כמו לגדולות, אינה דרישת המוסר לבד, אלא יש לחשבה לראש ויסוד גם בהישג החכמה.

את הכלל הזה חזרו לנו חז"ל בדיני הפסח. תחלת ספור יציאת מצרים באה בדרך של שאלה, ואפילו שני תלמידי חכמים שידעו בהלכות הפסח שואלים זה לזה, ואדם בודד שואל לעצמו.

למדונו בזה חז"ל, כי למען ראות נכוחה, צריך לשאול שאלה, ועל ידה לבוא לידי הבנת הענין ולהרגשת הענין שיש בו.

(שעורי דעת)

★

רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל היה אומר, כי טעם מיוחד יש לדבר תורה וטאמר כתירוף לקושיא שהוקדמה לו, שכן דוקא מתוך אי הבהירות שבשאלה ניכרת עריבותם של הדברים הבאים כתירוף.

למדתי זאת - היה אומר הגר"י אברמסקי - מסידור מזמורי התהילים ע"י נעים זמירות ישראל, דוד המלך ע"ה. במזמור הראשון שביהללי שואל דוד המלך! "מה לך הים כי תנוס, הירדן תשוב לאחור, ההרים תרקדו כאלים, גבעות כבני צאן". לאחר הצגת ארבע השאלות באה התשובה: "מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוך יעקב" וגו'. ומה היה המקרא חסר לוא היו הדברים מובאים כעובדה, ולא כשאלה, והרי די היה שיאמר כי הים נס, הירדן סב לאחור וההרים והגבעות רקדו מלפני אדון וגו'.

ללמדך, כי נעימות ומתיקות מיוחדת יש לדברים כאשר הם נאמרים כתשובה לשאלה. כך הם מובנים יותר ללבו של השומע.

(פניני רבנו יחזקאל)

④ טבת 1831

⑤ מ"ח א"י

③

נס השערות הלבנות – והזכרת יציאת מצרים בלילות

אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא, שנאמר: למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך, ימי חיידך הימים כל ימי חיידך הלילות"

איזה קשר יש, לכאורה, בין העובדה שרבי אלעזר בן עזריה נראה כבן שבעים שנה לאחר שנעשה לו נס ונולדו לו שערות לבנות, לבין זה שלא ניצח את חבריו ולקבוע הלכה שתיאמר יציאת מצרים?

פנינה נפלאה על כך, מובאת בשמו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ:

הגמרא (ברכות כח.) מספרת, כי כאשר הציעו לרבי אלעזר בן עזריה לכהן כנשיא, הלך להימלך באשתו. אמרה לו: הלא יתכן שלמחר יעבירו אותך מנשיאותך? השיב לה: "לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר" (כלומר: כדאי לאדם להשתמש בכוס זכוכית יקרה גם אם יודע הוא שמחר תישבר, ומשל הדיוט הוא). אמרה לו: והלא אין לך שערות לבנות של זיקנה, וכיצד תשמש כנשיא? ומספרת הגמרא שהתרחש לו נס, וצמחו לו שמונה-עשרה שורות של שיער שיבה, כמניין שנותיו באותו זמן.

לכאורה יש להעיר, שלא מצאנו שרבי אלעזר בן עזריה השיב לאשתו על טענתה שאין לו זקן לבן?

לו ביקש להשיב לה, היה משיב לה מדרשת חז"ל (פסחים כב:) על הפסוק "את ה' א-לוקיך תירא – לרבות תלמידי חכמים, שיהא מוראם עליך". אולם הוא לא השיב לה כך, מפני ענוותנותו, עד שנעשה לו נס ושוב לא היה צריך לתשובה זו.

אך לפי זה יהיה קשה: למה עשה הקב"ה נס לחינם, חלא "את ה' א-לוקיך תירא" - לרבות תלמידי חכמים, וכדאי יכבדוהו למרות גילו הצעיר? אלא מפני ראיה לכאורה שאין דורשים מ"את".

והנה, ידועים דברי הגמרא: "שמעון חעמסוני היה דורש כל אמונה שבתורה, כיון שהגיע לאת ה' אלוקיך תירא" - מורש וכו', עד שבא רבי עקיבא וחיפש: "את ה' א-לוקיך תירא – לרבות תלמידי חכמים", ואם כן, אם דורשים "את ה' א-לוקיך תירא" – דורשים גם את כל ח"ה"ה"ה"ה האחרים שבתורה.

והנה, כאן נאמר "למען תזכור את יום צאתך", ולכאורה נשחח: למה לא דורשים "את" – לרבות הלילות, ולמח לנו "כל ימי חיידך" (לרבות את הלילות)? ודאי שלא דורשים "את" לרבות.

זה מה שאומר רבי אלעזר בן עזריה: "הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שנעשה לי נס וזקני חפך לבן", ואף אילו היה צריך לנו נס זה, חיינו דברי נשמעים, שחז"ל דורשים מ"את ה' א-לוקיך תירא" – לרבות הלילות והימים?"

אלא ודאי שלא דורשים "את", ולפי זה גם "את יום צאתך" לא דורשים, ולכן לא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא...

הובא בסוף ספר "משתה יין" על מגילת אסתר, להגאון רבי מאיר אייזנשטאם, אב"ד שטאמפי (פירודא תצ"ו)

עבדים היינו לפרעה במצרים

במשובה לבן השואל איננו מתחילים בפרטים, כי אם בכלל הבן מתחיל לשאול מתוך המפגש עם הפרטים, עם עובדות מתמיהות. הן מעוררות אותו לשים לב שיש כאן משהו מיוחד. אך כשאנו עונים לו, צריך להסביר מן הכלל אל הפרט, כי אין בפרט אלא מה שבכלל, וכשהכלל אינו מובן - אי אפשר להסביר אף את הפרטים.

כמו כן, ראוי שנשים לב לאורך רוחם של הבנים. התשובות לשאלות: "מצה זו אנו אוכלים על שום מה?", "מרור זה שאנו אוכלים על שום מה?" - מופיעות רק בסוף סדר ההגדה, כי רק בשלב זה ניתן להבין את התשובה לעומקה. על ההטבלה ועל ההסבה אין כלל תשובה ישירה, כי אם מתוך ההסברה הכללית הוא צריך להבין שאנו נוהגים בלילה הזה כבני מלכים, וממילא הכל יובן.

את טעמי המצוות של מצה דאורייתא ומרור דרבנן אנו מלמדים במפורש, אבל טעמי המנהגים הם הצריכים להתברר מתוך ההקשר הכללי. כך הם נוצרו, וכך הם יתיישבו בלב הבנים! בלילה הזה מקשיבים הבנים בסבלנות, ומפנימים; גם את ההלכות וגם את המנהגים. "אשרי העם שככה לו".

גזירות ה' פ"ג

מנעשה כו"ל. הביא אחר זה מעשה זה. להודיע איך היו מחבבים החכמים לספר ביציאת מצרים. ומה שהוצרך לומר "שהיו מסוכין בבני ברק", שלא תאמר כי לא לשם מצוה של הלילה הזה היו מספרים כל זולתה ביציאת מצרים, רק כשביל תלמודם, שהיו רוצים ללמוד. לכך אמר "שהיו מסוכין בבני ברק", ואם היו לומדין, היו לומדין בבית מדרשם. וכדי שלא יקשה לך איך היו מונעים את השינה מעיניהם בגם טוב", אמרו שלא היה צער להם, כי מחבוב המצוה הזה הזמן קצר להם מאוד, שלא הרגישו עד שעלה עמוד השחר, וכל כך היה הזמן קצר להם, שלא היו סבורים שעלה עמוד השחר, וכאן תלמידיהם ואמרו "כבר הגיע זמן קריאת שמע".

Handwritten notes and scribbles.

The Royal Table

(4)

In a well-known passage, the Mekhilta relates that the Holy One offered the Torah to the various nations of antiquity, but that all of them rejected it because of specific objections they raised to certain of its precepts. Then He offered the Torah to Israel, and Israel accepted it with alacrity. This is more than an interesting legend, spiced with a dash of Jewish pride. It is the Rabbis' way of emphasizing the revolutionary character of the Torah, and especially the Decalogue. The Torah, they meant to say, was given not to confirm standard ideas and prevailing prejudices, but to challenge and change them. The Ten Commandments were meant to teach a religion with a difference, to offer the world an alternative to the colorful but lifeless paganism in which it was immersed, and that that alternative was seized by Israel.

To us, in our age, the Decalogue often seems to be commonplace. Yet consider how radically new it was in its own day. To a society that practiced

paganism and fetishism, the Torah declared, "You shall not make a graven image" (Exodus 20:4). To a world that accepted slavery as normal and in which even the free man was doomed to a life of drudgery, the Bible proclaimed the law of the Sabbath, and commanded rest even for the man-servant and woman-servant. And to a civilization which entertained the conception of a human being as a thing, to be used and exploited, and in which, therefore, old parents who could no longer be gainfully employed were abandoned and discarded as excess baggage, the Decalogue declared, "Honor your father and your mother" (Exodus 20:12) — even if you can no longer obtain any benefit from them.

pe (9)

During the last many years, traditional Judaism in the Western world has expended much effort to prove that we are not really that different from others; that we can and do acculturate and adjust and speak the language and the cultural idiom of Western civilization. That is as it should be; had we not done so, we would have lost much more than we did. Yet we must not neglect our original and main function: to offer an alternative to the world; to speak the word of God and Torah in the great spiritual abyss; to remain critical of the local idolatries that desecrate every generation. Now that Judaism has, to an extent, become naturalized, we must turn our energies to offering Jewish alternatives to the great world problems. We must speak the authentic word of Torah on the great issues of our day — fearlessly, courageously, and honestly.

(10)

משה
היה

החכם מה הוא אומר מה הערות והחוקים והמשפטים וגו'

כבר בארתי במאמר הקודם 'והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות וגו', דעיקר שאלת החכם הוא לא על הדור יוצאי מצרים, דהם ראו אותות ומופתים בעיניהם והם הכירו את יד השם הגדולה במצרים. אלא השאלה הוא על דורות הבאים כשיהיו שוב כגלות, ושואל מה הוא התגיגה של חזרות שניצאו ממצרים והם כעת עוד הפעם כגלות ואף שאינו קשה כמצרים. ובעיקר הוא שואל למה אנו מתעכבים כל כך ב'סיפור יציאת מצרים' בשעה שאנחנו כבר הגיענו הלאה למעלות רמות כמו שמפורש לקמן בהגדה בהזמר 'דיינו', שעלינו לכמה מעלות נשגבות ב'קבלת התורה' ובנין בית המקדש. ומה צורך לדבר ולספר על 'יציאת מצרים', ומהו התועלת של תירוק הפסוק עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' וכו'.

ובעל הגדה מתרץ ואומר לו בקיצור נמרץ 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן', והיינו כמו שבמצה הדין הוא שצריך שישאר טעם המצה בפיו, זהו ג"כ ענין של עבדים היינו דהיינו סיפור יציאת מצרים, דע"י הסיפור ביציאת מצרים יתגלה לו דכל המדריוגות שעלו בהן ישראל אח"כ כקבלת התורה ובנין בית המקדש וכו' כולם נובעים מסיפור יציאת מצרים, שהיא כוללת הכל מה שיבא ומה שיתרחש. שכל הד' מלכיות הם פרטים היוצאים מיציאת מצרים, ואין לאבד אותו הטעם של המצה לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה שבאו ושיבואו, ולא שיהיה מסתפק ביציאת מצרים לבד אלא הכל שנכלל באותו היציאה לכל הדורות עד שיראה לנו 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות' (מכה ז, טו).

אמנם יש לתמוה בזו הפיסקא הרבה. א. שמה"ת חיסק אדעתין להתחיל מר"ח שהוצרך לבקש מיעוט. ב. אחר שאמר שנא' ביום ההוא דהיינו ביום היציאה אמר יכול מבעוד יום הא מבעוד יום לאו יום היציאה הוא. ג. אחר שנאמר בעבור זה דהיינו בשעה שמצה ומרור מונחים כמו שדורש למה נייתו ביום ההוא:

לפי (11)
סוס

והנראה בישוב זה כי לאשר שבפסחים דף ו' דורש רשב"ג מקרא שחייב להתחיל לשאול ולדרוש מר"ח בהלכות הפסח ואפילו רבנן לא פליגי עליו רק שהן מקדימין יותר אבל מר"ח איכא חיוב אליבא דכולי עלמא מדאורייתא וסלקא דעתך אמינא כי היכי שמתחיל חיוב הדרישה מהלכותיהן כך מתחיל חיוב הסיפור מר"ח וגם כי למעלה מזה כתיב היום אתם יוצאים בחודש האביב להגרות הנס שנשתדד מזל טלה שהיה שולט בחודש האביב ולכן ניתן מעלה לחודש זה שיהיה ראש לכל החודשים סלקא דעתך שמתחיל גם כן חיוב הסיפור מר"ח ולזה מביא קרא (דביום ההוא) וביום ההוא היינו

(5)

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי וכו'. יש לקשר ענין זה עם והיא שעמדה וכו' האמור למעלה, בהקדם מה שאמר הנה"ק מוהר"צ מליסקא וצ"ל רמה שאחז"ל (הובא בתוס' קרושין ל"ט ע"ב ר"ה מחשבה) רבאווה"ע מחשבה רעה הקב"ה מצרף למעשה, הוא לטובה גדולה לתועלת ישראל, מפני שהאווה"ע רוצים בכל דור ודור לכלות את ישראל ח"ו, והשי"ת אינו מזדקק לבעל בחירה לבטל את הבחירה, וא"כ לא יבצר מהם ח"ו כל אשר יבאו לעשות. לזאת הקדים השי"ת את הרפואה רבאווה"ע מחשבה רעה מצרף הקב"ה למעשה, וא"כ לענין גוף העבירה כבר נעשית העבירה על ידי מחשבה לבד, וא"כ שוב לענין גמר המעשה שיעשו ויגמרו הפעולה הרעה יכול השי"ת להזדקק לבטל את בחירתם שלא יוכלו לעשות מעשה הרשע בפועל, כיון שאפילו אם לא יגמרו המעשה בפועל ג"כ עברו העבירה על ידי מחשבתם. ובוה פירש הנה"ק מליסקא הנוסח

16
ר, ש, אביה

והיא שעמדה לאבותנו ולנו וכו' אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם, כיון שעומדים עלינו במחשבתם להרע לנו שוב הקב"ה מצילנו מידם דיכול השי"ת להזדקק עכ"ד. ובוה א"ש הסמיכות צא ולמד מה ביקש לבן הארמי, ר"ל רמזה מוכח רבאווה"ע מצרף הקב"ה מחשבה רעה למעשה שנאמר ארמי אובר אבי שהכתוב קראו אובר אבי, אף שרק ביקש לעקור את הכל, והדבר לא עלה בידו, ש"מ רבאווה"ע מצרף הקב"ה מחשבה רעה למעשה, (וכ"כ להרי"א רש"י בפ' תבא (כו, ה) עה"פ ארמי אובר אבי), ושפיר עי"ז הקב"ה מצילנו מידם.

(קול אריה עה"ת, להנש"פ)

ביד חזקה

כל הלוחמים בכל תולדות ישראל נמצאים איתנו

הרב סא"ל מעוז שוורץ, בוגר ישיבתנו עטרת ירושלים ומג"ד 7007, דברים שנשא בפני חייליו לפני הכניסה לעזה: "זו שעה היסטורית, אני לא יודע אם אנחנו מבינים באמת את גודל השעה. צבא הגנה לישראל נלחם באויב. אני רק מדמיין את 200 החטופים והחטופות בתוך עזה, אצל האויב המנוול הזה שחטף לנו מתנוק בן חצי שנה שנמצא בשבי, המוח לא מעכל, ועוד זקנים וזקנות. ברוע המנוול הזה אנחנו יוצאים להילחם! אנחנו לא לבד, נמצאים איתנו כאן, לוחמי דוד המלך, המכבים, מרדכי אנילביץ' ולוחמי גטו ורשה. נמצאים איתנו גם לוחמי חירות ישראל - האצ"ל, הלח"י, הפלמ"ח וההגנה וכל הלוחמים בכל תולדות ישראל מאז נהיינו לעם. אני מנסה לדמיין עוד כמה שנים טובות את הבן והנכד שלכם שישאלו אתכם: אבא, לפני כמה וכמה שנים נחטפו 230 תינוקות וילדים ומבוגרים ואימהות ואבות, ושמענו ש-1400 אנשים נטבחו ונשרפו בתשפ"ד? כאילו מדובר על איזו תקופה עתיקה. ואתם תגידו לו: כן בן יקר, הייתי שם. ואתה יודע מה עשיתי? התנתקתי מהבית, התנתקתי מהעבודה והלכתי להילחם. אני נלחמתי ברוע הזה! הבן ישאל: ומה היה אבא, בסוף? ואתם תענו: היינו גיבורים (הגדה של פסח של הרבנות הצבאית מהדרות מלחמת חרבות ברזל עמ' 66).

17
בצדק איתנו
בחרתי

החיים הלא נורמליים של אנשי צבא מול האזרחים במדינה

דיברתי עם ר' איילון זילבר, אברך משיבת אילת וחיל, שתזר מלבנון, ואמרתי שאני בקרית ספר, ובאמת הווי איך יש חיילים במלחמה ובאותו זמן שוק ד' מינים וכדומה.

הוא אמר לי שיש צביטה קלה בלב כשאני רואה חברה כאילו הכל כרגיל... אבל באמת אנחנו נלחמים בשביל זה, כמו שכוחב מרץ הרב קוק בעין איה (ברכות ב פרק ט, עמ' 295-296) על הגמרא שלומדת מהפסוק 'אדם כי ימות באוהל', שצריך להמית עצמו באוהלה של תורה, מרן הרב נותן משל לאנשי החיל שעבור הכלל חיים בצורה קיצונית, וכך גם לומדי

התורה, כלומר שצריך אנשי חיל שיחיו חיים בלתי נורמליים כדי שהעם כולו יחיה בצורה נורמלית.

ואוסיף לזה, ששכני ידידי ר' אופיר קיסר, מורה ללשון, הסביר לי, שהמושג צו 8 הגיע ללשונו בגלל אותו חוק לשירותי הביטחון משנת תש"ט. מספר הסעיף, העוסק בסמכותו של שר הביטחון לגייס אנשי מילואים, היה שמונה. לכן מושג זה שגור בלשונו.

7

ויאמינו ביה

הנה בספר הענקים (מאמר ד פרק כה) כתב כי תשובה מיראה לא היתה ראיה להקבל כלל, כי הפועל שעליו ישנם האדם וראוי לשכר, הוא רק הפועל הצמירי, והשג מיראת עונש אין זה פועל צמירי גמור, ולא היה ראוי להקבל. ואך מה שמקבל, הוא רק עבור ענין האמונה אשר יש גם בתשובה זו, כי ענין האמונה

18 pe

ושמעתי וורט נפלא על צו 8' מידד נפשי הרב אברהם סידמן, בוגר ישיבתנו ור"מ כישיבת ראשון לציון: המהר"ל מסביר בספר נר מצווה, שהמספר שמונה הוא מעל הטבע, ואדם שמקבל צו 8 צריך לצאת מן הטבע: מהמשפחה, מהעבודה, מהשגרה, ולהיות עכשיו בצבא רחוק מהבית, רחוק מהעבודה, להיות מוכן כל הזמן לקרב, להיות בחזית. זה דורש מהאדם להיות מעל הטבע. לכן זה נקרא צו 8!

20
תפארת
801

19 כנס גרסא

אשר זה - הרי היא בשלימות הראוי שפיר, דהרי רק אחרי שמאמין בהשגתו יתברך ובי יש עונש על החטא, על כן הוא ממירא מן העונש ועושה תשובה, ואם כן האמונה הרי היא בשלימות צלי פניה, ועל כן התשובה מתקבלת מפאת האמונה אשר בה, עד כאן מוכן דבריו ז"ל שם בקצת חוספת הסברה.

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים ואלו הן. הנה במכת דם ובמכת צפרדע מצינו כתורה שהחרטומים עשו גם כן בלהטיהם כן, ולעגו ממש ואמרו לו "חבן אתה מכניס לעפריים?" (מנחות פה ע"א), ופירש רבינו גרשום (שם) כי עפריים הוא מקום תבואה והרבה תבן, ואתה מביא שם עוד תבן. וקשה, למה שלח הקב"ה למשה לעשות מופתים כאלה שיהיה לשחוק וללא תועלת, כמו שכתוב אחר כך "ויחזק לב פרעה" (שמות ז, יג; שם, כב), ולמה לא צוה רק על שאר שמונה מכות שלא יכלו החרטומים לעשות כן. וראיתי בחסד לאברהם בשם אביו הרה"ג ר' שמחה פלאהם ז"ל, כי מנהג העולם כי העוסקים בחכמה יכסופו להשיג דיפלומה מיוניברסיטא מפוארה בעיר גדולה, כי לא יחשיבו תעודת יוניוורסטי מעיר קטנה, אשר ראשי המורים שם אינם נודעים בתכל. כן להבדיל הקב"ה רצה לפרסם אלהותו והשגתו ללמד תועים בינה לעזוב גילוליהם, ולדעת כי יש אלקים יחיד ומיוחד לענוש לרשע כרשתו ולאיש חסד כמפעלו, למען ידעו כי אין כמוהו. ואם היה שולח את משה רבינו ע"ה לעשות מופתים אצל אומה אחרת, והיו מודים על אמיתתו, היו אחרים אומרים כי אומה זו טיפשים ואינם יודעים חכמת הכישוף, לכן

ועל דרך זה אמרתי גם אני בהננת ש"ס מכות (גג), תרי"ג מלכות נאמרו למשה כו', זא דוד והעמידן על י"א כו', עד שזא חזקוק והעמידן על אחת, שנאמר (מנקה ג, ד) 'וצדק באמונתו יחיה'. ואינו מובן כלל, אטו חזקוק זא לעקור הסורה חלילה - לומר שאין צריך לעשות דבר ודי באמונה לצד (עיין מהרש"א שם ד"ה תרי"ג).

חשבו את המופתים של משה רבינו ע"ה שהם יד ה' ועוזבים גילוליהם, לכן בחר את מצרים שהיתה מרכז הראשי לכל מיני כשפים, כמ"ש קדושין (מט ע"ב) "עשרה קבים שפים ירדו לעולם, תשעה נטלה מצרים". וגם בשאר חכמות, כמו שכתב בילקוט ראובני פרשת אחרי' כי עשרים קבים חכמה ירדו לעולם, תשעה נטלו מצרים, ועדים על זה החנוטים שלהם המונחים זה אלפי שנים עד היום שלמים ויפים, עם כריכות הבר והצבע להפליא, שאין חכם בעולם שיוכל לעשות כן. וכן הפיראמידען [פירמידות] והציורים הנפלאים. וכל מבקר ב"בריטיש מוזעאום" [המוזיאון הבריטי] יוכל לראות כל אלה, ואם משה יוכל לנצחם אז יודו גם שאר אומות העולם כי יד ה' עשתה זאת, ויתקדש שמו בעולם. אך פן יאמרו הדורות הבאים שזה היה בימים קדמונים טרם השתלמו בחכמה כמו עתה, ועתה לא היה ביכולת משה רבינו ע"ה לנצח במופתיו, לכן עשה הקב"ה שני מופתים שגם החרטומים יכלו לעשות כן, שזה דבר שגם עתה אי אפשר לכל החכמים לעשות כן, אם כן יזנו החרטומים והחכמים במצרים הנוחר גדולים. ובכל זאת הכירו והודו כי יד ה' עשתה זאת, ורק הוא אדון העולם. וזה כמו שאמרו (כתובות כ ע"א) דאין מקיימים את השטר אלא משטר שהיה עליו ערעור והוחזק בבית דין, כי ידעו לקרוא במצרים ערעור על המופתים של משה, ואחר כך נתברר להם שהוא שלוחו של הקב"ה.

אך הכוונה, דבאמת עיקר העבודה הוא רק כשעובדין שלא על מנת לקבל פרס, רק מאהבת השם יתברך לצד (עיין ב"א פ"א מ"ג ורע"ז ד"ה פרס). ומה שאין כן

העובד על מנת לקבל פרס, הרי באמת אין זו עבודה השם יתברך כלל, והוא רק עובד את עלמו עבור בקשת השכר (עיין חובות הלכות שער יחוד המעשה פרק ה; שלי"ה עשרה מאמרות מאמר ד אות קסג), ולא היה ראוי לכאורה שיקרא האדם 'צדיק' עבור עבודה כזו - שאינה עבודה השם יתברך כלל באמת. ואולם הרי אינו כן, שהרי אמרו בראש השנה (ו.י), האומר סלע זו ללדקה על מנת שיתיה בני או על מנת שאהיה בן עולם הבא, הרי זה צדיק גמור.

ואולם, הטעם באמת שנקרא 'צדיק' גם בעבודה כזו, הנה הוא עבור האמונה, שהרי האמונה - על כל פנים יש לו בשלימות צלי שום פניה כלל, שהרי רק אחרי שמאמין שעל מעשה הטוב יש שכר ועולם הבא, הנה הוא עושה הטוב לשיג השכר ההוא, ואם כן אל פניה זו של בקשת

4

כב. מי ייכור ההאידיגא שבת. ברשי" דילמא אחד משאר ימים הוא שבת. ויזיין תנחומא ב' בשלה כ"ד ראו כי ה' נתן לכם את השבת. מהו ראו. אר"י ראו האין אתם משיבים לאמות העולם שאם יאמרו לכם למה אתם משמרים את יום השבת מה נסים נעשו לכם. ראו כי ה' נתן לכם את השבת והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו ויהי משנה כ"ר. ר"ל אם אה"פ יאמרו מי יימר דהאידיגא שבת של מעשה בראשית. על כל ספורי התורה יש אתכם מסורת מאב לבן מכל מה שהתרחש אבל שהיו ששת ימי המעשה וביום השביעי שבת היצירה מי יוכל להציע על כך אחרי שלא היה אדם בעולם בראשית הבריאה ובכן מי יימר שדוקא אחרי ששת ימים הוא יום המנוחה. האמר להם שצויו דה"פ נזכרו כל הששים וברא ישראל ונשיהם ילדיהם מחי יום המנוחה. הם יום מששת ימי השבוע י"ח המן וביהם השביעי חז"ל ומני אז לא פלש שבת מיש"אל עד ניום המן ובכן אין שום מקום לספק מתי שבת (וע' פסיקתא רבתי פ"ט כ"ג ובשאלות שם). ה"פ בתגור"פ אלו האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת דייגו. ר"ל מהמו עצמו היינו יכולים לדעת מה שבת מה יום מיוחדים יום מיוחדים.

22
הרמב"ם
ד"ק
ס"ג
21
ש"ס

אנא ה' הושיעה נא

חצי חצי

מדוע נכתב בתורה: "אנא, ונשנה בסוף: "נא"?
הביא על כך רבי מאיר ועקנין זצ"ל (רבה הראשי של טבריה), את דברי הגמרא בסנהדרין (צ"ח א), שאין בן דוד בא אלא בדור שכולו חייב או שכולו זכאי. ואמר כך: "כולו חייב" - לא ייתכן, כיון שישנם צדיקים; "כולו זכאי" - גם כן לא ייתכן, שהרי ישנם רשעים!
לכן אנו מבקשים מה' שיושיענו: "נא", כלומר, אפילו שעם ישראל יהיה חצי צדיקים וחצי רשעים - חצי זכאי וחצי חייב. כמו שבקרבן יוסף יש: "נא" (שמות י"ב); חצי צלוי - חצי מבוטל.

23
אליהו
ה' יתן
ל' מרוב' אליהו

מצה זו שאנו אוכלים על שום מה. על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ

עמל ויגיעה בקיום המצוות

כמו בחמץ ומצה, אע"פ דידיעין דבצק זה אינו חמץ, מ"מ אין יוצאין בה מצת מצוה, כמו בציקות של עכו"ם, שמצת מצוה צריכה להיות שמורה ולא בהזדמנות בעלמא, כמו כן המצוות צריכים להיעשות בכוונה ולא באקראי בעלמא, שזהו המקור ל"מצוות צריכות כוונה", דבזה יוצא מגדר מצוה שנעשה באקראי.

ואפילו למ"ד ד"מצוות אינן צריכות כוונה" מ"מ בהיפוך כוונה אינו מועיל לצאת ידי המצוה. דהוי סובר ג"כ דבאקראי אינו יוצא המצוה אלא דכיון דהוא ודאי רצון כל ישראל לקיים המצוות, כמו שכתב הרמב"ם בטעם גט מעושה, א"כ אף שנזדמן לו המצוה, כיון דרוצה בעשיית המצוות הוה כאילו כיוון, ולכך בהיפך כוונה אינו יוצא ידי המצוה.

והלימוד היוצא לנו מכך הוא שיעמל ויגיע האדם עצמו בקיום המצוות ולא ימתין עד שיבואו לידו או שיבוא לו בחנר

24
רק ושל
"ע"ס

השכר, הרי בהכרח על כל פנים שתוקדם האמונה, והאמונה הרי הוא נקיה וטהורה שפיר בלי פניה, ועל כן נקרא 'צדיק' - עבד האמונה לזד.

ודוא הדבר שאמר חזקוני, היינו דכפועל המעשה - וודאי צריך לקיים כל המורה בשלימות, ואך צענין הכוונה שמהיה טהורה ונקיה שלא על מנת לקבל פרס, הנה ראה חזקוני שצמינו כבר היה הדור ירוד, ועבודתם רק צפניה על מנת לקבל פרס, כי העבודה בכוונה טהורה שלא על מנת לקבל פרס - רק מאהבה השם יתברך לזד, הוא צלמת דבר קשה מאוד, וראיתי בני עליה והמה מועטים (ראה סוכה מה"ס), והלואי נזכה על כל פנים לקיים את המצוות כפועל המעשה - אף בכוונה בלתי שלימה ועל מנת לקבל פרס.

ועל כן זהו העניין שאמר חזקוני, שראה כי הלצנות מתמעטים, וכי קשה שמהיה העבודה בשלימות הכונה כראוי שלא על מנת לקבל פרס, וכי עבודתם רק עבד צקשת הפרס, אשר צלמת זו אינה עבודת השם יתברך כלל - רק עובד את עצמו, ואך הרי יש בזה על כל פנים האמונה בשלימות וכ"ל, ועל כן אמר 'צדיק צלמונתו יחיה', כלומר צדיק של הדור הזה רק צלמונתו יחיה, כי עובדים על מנת לקבל פרס, ואין שלימות ואמתיות בעבודה זו - רק האמונה לזד, ועל כן רק צלמונתו יחיה, ודו"ק.

ואם כן על כל פנים למדנו מדברי חזקוני, כי גם העובד בלי שלימות הכוונה - רק על מנת לקבל פרס, נקרא גם כן 'צדיק', ואף שבכוונה זו אין אמתיות - רק האמונה לזד. והוה שאמרו שחזקוני העמידן על אחת שנאמר 'צדיק צלמונתו יחיה', ואין הכוונה שצא לגרע מקיום המצוות כפועל חלילה, אך הכוונה רק - כוונת הלצ בהמנוות, שצוה הוא דחידש חזקוני. ולמדנו מדבריו, שאף אם הכוונה בלתי נקיה, ואין צה אמתיות - רק האמונה לזד, גם כן נחשב האדם צדיק על

ידה, אצל העשיה כפועל המעשה - וודאי צריך שמהיה בשלימות הראוי בלי גרעון חלילה, ודו"ק ה"ס.

9

ועל דקדוקו של המהרש"א נראה לי לדקדק עוד בזה
שאמר לא יצא ידי חובתו, ומה היה חסר באמרו. שהם
 לא יצא, וכמו שאמרו [ברכות ט"ו ע"א] הקורא את שמע
 ולא השמיע לאזנו לא יצא, ומה כיון באמרו ידי חובתו
 נראה משום דנגזר על אבותינו עינוי ועבודה ארבע מאות
 שנה והם לא היו במצרים רק רד"ו שנה, אך כישוב הדבר
 נחלקו המדרשים, יש מהם דורשים כי קושי השעבוד השלים
 ובזמנו יצאו, ויש שדרשו שעבוד זה נתחדשו ארבע גליות
 שאנחנו עתה בגלות הרביעי, וכל זה להשלים גלות מצרים,
 אך אז היה קושי השעבוד, ועתה נהפוך הוא ו) שאריכות

25
 83
 80
 50

הזמן משלים קושי השעבוד. והנה יש להוכיח שקושי
 השעבוד במצרים הוא השלים ובזמן האמיתי יצאנו דהנה
 סדר הפסח מצה ואח"כ מרור, וכיון שמצה רומז לגאולה
 ומרור רומז לשעבוד, היה להקדים מרור למצה שהרי
 השעבוד קדים לגאולה, אבל באמת אדרבה המרור הוא
 הגאולה האמיתית, שצ"י שמרורו חייהם נשלם הזמן. וזהו
 כוונת ר"ג כל שלא אמר ג' דברים הללו, דהיינו לפרש
 טעמם, לא יצא ידי חובתו, דאיכא למימר שיצא קודם זמן
 ועדיין אנו חייבין להשתעבד, אבל צ"י פירוש הטעמים ואז
 קשיא למה מרור אחר מצה, וצ"ל כנ"ל, ואם כן בזמן יצאו
 והיתה גאולה אמיתית.

כב. אל מולאים ממלכים. אמר מולאים קט) ולא בולאים,
 והגם שר"ל אמרו (ברכות ל"ח) דלפיק משמע והוכיחו
 מכאן אעפ"כ יתיר משמע לשון עבר חס כיב לאמר בולאים.
 ונראה ע"ד חומ"ס ז"ל (משנה פסחים פ"י) בכל דור ודור
 חייב אדם לראות את עמו כאילו הוא יצא ממצרים, ע"כ אמרו
יעני פנימות החורה כי כל ליל פסח מחזכרים כחום הקדושה
מהקליפה ומספיק בעם בני ישראל והיא הבחינה עומה של
יציאת מצרים, והוא אומרו אל מולאים כי לא יליא רשעו
לכד חלה בכל שנה ושנה מולאים כחכר, ונתן טעם כהעפוח
ראש לו פי"ב כי מוסיק ומחזק אותם לרומם ואין קץ לרוממות
אשר חשב כי עליהם עד גדר שלא יאמר שום תערוכה הרע
בקדושה, והוא אומרו כי לא נחש ביעקב רוח לבחינה הניחוש קט)
 גם לבחינה הנקראת נחש שיהא ראש הקליפה ס"מ כרשע
 הנקרא נחש העקר ולא יאמר ממנו ביעקב, ע"ד אומרו (זרי'
 י"ג) ואלה ירח העומאכ העביר מן הכרן, ולא קסם הוא בחינה
 עומאכ למעט ממנה, ואז יהיו ישראל בגדר שלימות המעלה
 והכיה מעלחם יתיר מן המלאכים, והוא מה שבמד אומר
 כעת קט) יאמר ליעקב וגוי ואמרו ז"ל (רשב"א) שהמלאכים
 ישאלו ישראל מה פעל חל:

26
 א וק א
 7347
 כג: כק